šalis, neatsiliekanti nuo kitų Europos valstybių. Verta laisvai pacituoti šiuos įrodinėjimus: „Lietuvos Didžioji Kunigaikštija yra labai plati ir labai garsi šalis. Ją drėkina žuvingi tvenkiniai, ežerai, didelės ir vandeningos upės. Joje gausu puikių girių, kuriose galima medžioti, prisirinkti medaus. Ji turi gerus neklaidžius, lengvai važiuojamus kelius, ir keliautojas, vykdamas iš Lenkijos, gali čia ateiti nesušlapęs kojų. Čia gerai dera visų rūšių javai, jie visada prinoksta ir tinkamą derlių duoda. Didikai turi gražius rūmus ar pilis, iš lauko išpuoštas užsienio pavyzdžiu ir viduje brangiai apstatytas. Kai kurios iš jų apsuptos mūro sienomis, pylimais ir turi daug kariškų pabūklų. Lietuvių giminė džiaugiasi daugeliu laisvių. Ji yra labai draugiška, civilizuota ir svetinga, nepažįstamus ne tik mielai pas save priima, bet ir pavaišina, pakviečia lankytis ir gražiai palydi. Lietuvių rūbai gana puošnūs, pasižymi įvairumu, o žmonės gyvena švariai."

Į žemėlapį ketinta įkomponuoti žinomas XVII a. pradžios Lietuvos miestų panoramas. Dėl ne visai aiškių priežasčių to atsisakyta. Tačiau apie šį sumanymą liudija išlikę unikalūs Lietuvos miestų vaizdai: T. Makovskis išraižė svarbiausius Lietuvos centrus – Vilnių, Kauną, Trakus, Gardiną, taip pat Radvilų miestus – Biržus, Nesvyžių, Klecką, Olyką. Šių dviejų miestų grupių vaizdai skiriasi pasirinktu vaizdavimo tašku. Istoriniai miestai vaizduojami iš žemesnio taško, o Biržai ir Nesvyžius – iš paukščio skrydžio, taip tarsi pabrėžiant Radvilų urbanistinės kūrybos bruožą – taisyklingus miestų planus.

Taigi 1613 m. Lietuvos žemėlapis – tikras XVII a. pirmos pusės Lietuvos civilizacijos pažangos dokumentas ir vienas iškiliausių – tiek mokslo, tiek meno požiūriu – epochos kūrinių.

Prof. dr. Alfredas Bumblauskas

Traką miesto panorama. Tomo Makovskio graviūra. XVII a. Wikimedia.org nuotrauka

Kauno miesto panorama. Tomo Makovskio graviūra. 1600 m. Wikimedia.org nuotrauka

Lietuviškos kolekcinės monetos

LIETUVOS BANKAS

100 LITŲ MONETA, SKIRTA PIRMOJO LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS ŽEMĖLAPIO IŠLEIDIMO 400 METŲ SUKAKČIAI

Sidabras Ag 925
Kokybė „proof"
Matmenys 42x42 mm
Masė 56,56 g
Monetos briauna lygi
Monetos dailininkai Rolandas Rimkūnas, Eglė Rimkūnienė ir Giedrius Paulauskis
Tiražas 4 000 vnt.
Išleista 2013 m.

Informacija Lietuvos banke
Tel. (8 5) 268 0316
El. p. gpt@lb.lt
www.lb.lt

LIETUVOS MONETŲ KALYKLA

Monetos nukaldintos
UAB Lietuvos monetų kalykloje
www.lithuanian-mint.lt

100 LITŲ MONETA, SKIRTA PIRMOJO LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS ŽEMĖLAPIO IŠLEIDIMO 400 METŲ SUKAKČIAI

Lietuviškos kolekcinės monetos
© Lietuvos bankas, 2013
Leidinyje panaudotas Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo žemėlapio „Magni Ducatus Lithuaniae... exacta descriptio..." (Amsterdamas, apie 1635) fragmentas
Monetų fotografas Arūnas Baltėnas
Dizainerė Ilona Daugėlaitė
Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Spausdino UAB „LODVILA", *www.lodvila.lt*

1613-ųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žemėlapis

1613 m. Amsterdame Mikalojaus Kristupo Radvilos-Našlaitėlio iniciatyva išspausdintas pirmasis Lietuvoje nubraižytas Lietuvos žemėlapis. Jo autorius – Radvilų Nesvyžiaus dvaro dailininkas Tomas Makovskis. Trumpai apie autorių: gimė Palenkėje apie 1575 m., atrodo, buvo Nesvyžiaus dvaro prievaizdo sūnus. Iš archyvų dokumentų ir kitų istorijos šaltinių žinoma tik apie 1600–1613 m. T. Makovskio gyvenimo atkarpą, praleistą Mikalojaus Kristupo Radvilos-Našlaitėlio dvare. Tai, regis, buvo svarbiausi bei intensyviausi Tomo Makovskio kūrybos metai. Būtent šiuo laikotarpiu T. Makovskis raižiniais iliustravo knygas ir rengė garsųjį Radvilų žemėlapį, išspausdintą 1613 m.

Pirmasis Lietuvos kartografijos kūrinys tikslumu ir estetine raiška nenusileido kitiems to meto Europos žemėlapiams, o kai kuriais atžvilgiais juos pranoko. Šis žemėlapis sudarytas remiantis to meto naujausiais topografiniais Lietuvos teritorijos matavimais (topografinius skaičiavimus atliko anglų kilmės Vilniaus universiteto profesorius jėzuitas Jokūbas Bosgravė), jis atitiko griežčiausius to meto kartografijos reikalavimus. Žemėlapyje patikslinta daugelio miestų, miestelių ir vietovių lokalizacija, nubraižyta tiksli Dniepro vaga (jai skirtas atskiras žemėlapis). Pirmą kartą pavaizduotas valstybės administracinis suskirstymas, pažymėti ne tik Magdeburgo teises turintys miestai, bet ir turgaus teisę turintys miesteliai. Specialiai nurodytos (pažymėtos kunigaikštiška kepure) Radvilų valdos Biržai, Dubingiai, Nesvyžius, Kleckas, Olyka. Nubrėžta istorinė Žemaitijos riba. Medininkai (Varniai) pažymėti kaip vyskupijos centras, Raseiniai – kaip seniūnijos centras, parašyta, kad tai – Žemaitijos metropolis. Kernavė nurodyta kaip senoji kunigaikščių sostinė. Vilnius – kaip valstybės sostinė, kunigaikščių miestas. Taip pat pažymima, kad Vilniuje reziduoja Romos katalikų ir graikų katalikų (t. y. unitų) vyskupijos, paminint, kad graikų vyskupas liaudiškai vadinamas „vladyka“.

Žemėlapis atspindi istorines ir politines aktualijas. XVII a. pr. pagrindinis Lietuvos priešas buvo Rusija, todėl informacijos apie karus su ja daugiausia. Pavyzdžiui, minimos dvi žymiausios pergalės prieš Maskvą. Užrašas prie Oršos skelbia: „Čia 1514 metais, Žygimantui Pirmajam pavedus, kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis sumušė 40 tūkst. maskvėnų kariuomenę.“ Žemėlapyje rašoma ir apie Ulos mūšį: „Prie šios pilies kunigaikščio Šuiskio vadovaujamą 30 tūkst. maskvėnų kariuomenę 1564 m. sumušė Mikalojus Radvila, Dubingių ir Biržų kunigaikštis, Žygimantui Augustui pavedus.“

Pagal 1613 m. žemėlapį iki pat XVIII a. antros pusės buvo braižomi Lietuvos žemėlapiai Europos atlasuose: Lietuva kartografijos požiūriu tapo Europos dalimi. Palyginimui: Lenkija taip tiksliai buvo pavaizduota tik XVIII a. antroje pusėje. Be to, 1613 m. žemėlapis, nors ir skirtas karo poreikiams, buvo ir šalies vizitinė kortelė bei ideologinis manifestas. Net ir praėjus dešimtmečiams po Liublino unijos, LDK vaizduota akivaizdžiai ikiliublijinėmis sienomis.

Žemėlapio sudarytojai polemizavo su ankstesniais „netikrais ir dargi priešingais“ Lietuvos vaizdais ir aprašais, įrodinėdami, kad Lietuva – civilizuota

Klecko miesto panorama. Tomo Makovskio graviūra. XVII a. Wikimedia.org nuotrauka

Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) portretas. Dailininkas ir raižytojas Lukas Kilianas (1579–1637), išleido Dominicus Custos, Augsburgas, 1604–1616 m. Popierius, vario raižinys, 15 x 12 cm. LNM

Vilniaus miesto panorama. Tomo Makovskio graviūra. 1600 m. Wikimedia.org nuotrauka

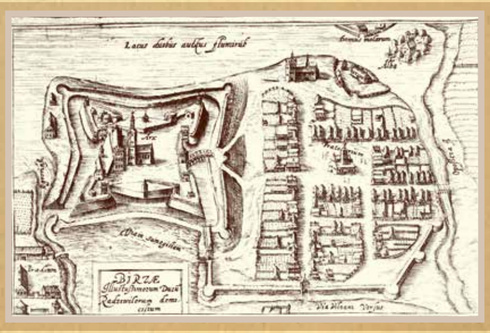

Biržų tvirtovė ir miestas. Tomo Makovskio graviūra. XVII a. pr. Saugoma Biržų krašto muziejuje (BKM 10056)

Nesvyžiaus miesto panorama. Tomo Makovskio graviūra. 1604 m. Wikimedia.org nuotrauka